

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 21 februari 2019

Mål nr

Ö 3364-18

PARTER

Klagande

LH

Ombud och offentlig försvarare: Advokat SK

Motpart

Justitiekanslern

Box 2308

103 17 Stockholm

SAKEN

Avvisning av allmänt åtal för tryckfrihetsbrott på grund av preskription m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts beslut 2018-06-07 i mål Ö 2866-18

Dok.Id 158088

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax 08-561 666 86	08:45–12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15–15:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstodomstolen.se	

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen avslår överklagandet.

Beslaget ska bestå.

SK ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av LH med 8 493 kr, varav 6 795 kr avser arbete och 1 698 kr mervärdesskatt.

Det ankommer på tingsrätten att i samband med att målet avgörs pröva frågan om LHs ersättningsskyldighet för kostnaden för försvaret i Högsta domstolen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

LH har yrkat att Högsta domstolen ska avvisa åtalet för tryckfrihetsbrottet hets mot folkgrupp.

Justitiekanslern har motsatt sig att hovrättens beslut ändras.

SKÄL

Bakgrund

1. På natten den 20 april 2017 hissade två maskerade personer en flagga på ett torg i Eskilstuna. Flaggan var röd, svart och vit och hade ett motiv i form av en svastika (hakkors). En av personerna greps av polisen. Den andre är okänd. Flaggan togs i beslag och undersöktes av Nationellt forensiskt centrum (NFC). Enligt NFC:s sakkunnigutlåtande talade undersökningsresultaten för att flaggan hade framställts i tryckpress med användning av maskinell screentrycksteknik. Justitiekanslern inledde en förundersökning avseende tryckfrihetsbrott.
2. Justitiekanslern väckte den 13 september 2017 åtal mot LH för tryckfrihetsbrottet hets mot folkgrupp. Enligt åtalet var LH ansvarig för tryckfrihetsbrottet i egenskap av utspridare eftersom han hade gjort flaggan

tillgänglig på allmän plats, varvid den hade utgetts. LH bestred att tryckfrihetsförordningen var tillämplig på flaggan i målet då det varken var styrkt att flaggan framställts i tryckpress eller att någon behörig person hade samtyckt till att den gavs ut. För det fall tryckfrihetsförordningen ansågs tillämplig, invände han att åtalet skulle avvisas på grund av åtalspreskription. Han gjorde gällande att andra utseendemässigt likadana flaggor hade hissats i andra städer i landet vid flera tillfällen tidigare och att det inte kunde uteslutas att den aktuella flaggan kom från samma tryck som dessa flaggor. Om så skulle vara fallet, ligger utgivningstidpunkten så långt tillbaka i tiden att åtalet är preskriberat.

3. Tingsrätten fann att utredningen i målet gav stöd för slutsatsen att flaggan hade framställts i tryckpress. Beträffande frågan om preskription, ansåg tingsrätten att Justitiekanslern vid en preskriptionsinvändning måste presentera sådan utredning som gör att det är klarlagt att preskription inte har inträtt. Enligt tingsrätten fanns det inte något i utredningen som talade mot att utgivningstidpunkten kunde ha inträtt mer än ett år innan åtalet väcktes. Det kunde därför inte anses klarlagt att åtalspreskription inte hade inträtt. Tingsrätten avvisade åtalet.

4. Hovrätten har ansett att beviskravet vid en preskriptionsinvändning bör vara att Justitiekanslern ska lägga fram så mycket bevisning att preskriptionsinvändningen framstår som obefogad. Vidare har hovrätten funnit att den utredning som Justitiekanslern presenterat är tillräcklig, att utgångspunkten för beräkning av preskriptionstiden därmed är tidpunkten för den av Justitiekanslern påstådda gärningen och att åtalspreskription således inte har inträtt. Hovrätten har undanröjt tingsrättens beslut och återförvisat målet dit för fortsatt handläggning.

Frågorna i Högsta domstolen

5. Prövningen i Högsta domstolen avser frågor om bevisbörda och beviskrav när det i ett tryckfrihetsmål framställs invändningar rörande utgivningstidpunkten som går ut på att spridning kan ha skett obehörigen eller vid ett tidigare tillfälle, i det senare fallet med följderna att fristen för att väcka allmänt åtal har löpt ut och preskription inträtt.

Rättsliga utgångspunkter

Den nya lydelsen av tryckfrihetsförordningen ska tillämpas

6. I målet i Högsta domstolen aktualiseras en preskriptionsbestämmelse och vissa andra processuella bestämmelser i tryckfrihetsförordningen. De ändringar i tryckfrihetsförordningen som trädde i kraft den 1 januari 2019 – till vilka det inte har föreskrivits några övergångsbestämmelser – innefattar ett stort antal ändringar av allmänna processuella bestämmelser och en ändring av den aktuella preskriptionsbestämmelsen. Det har dock inte skett någon förändring av preskriptionstidens längd. Mot den bakgrunden, och då det i övrigt gäller att nya processuella bestämmelser blir tillämpliga omedelbart, är den nya lydelsen av tryckfrihetsförordningen genomgående tillämplig i målet i Högsta domstolen. (Se SFS 2018:1801, jfr 12 § lagen, 1964:163, om införande av brottsbalken.)

Tryckfrihetsförordningens tillämpningsområde

7. Tryckfrihetsförordningen är, såvitt nu är aktuellt, tillämplig på skrifter som har framställts i tryckpress. Det är inte en förutsättning att en sådan skrift ska ha framställts i ett visst antal exemplar. Det finns ingen begränsning beträffande vilket material en skrift kan vara tryckt på, även t.ex. tyg omfattas. (Se 1 kap. 1 § och 2 § första stycket, jfr Hans-Gunnar Axberger, Tryckfrihetens gränser, 1984, s. 24.) Alla metoder för mångfaldigande som innebär att färgen överförs från tryckmediet till tryckbäraren genom en direktkontakt

och ett fysiskt tryck mellan dem är metoder där tryckpress används (se SOU 2001:28 s. 369). En sådan metod, som bl.a. används på tyg, är maskinellt screentryck.

8. En skrift anses som en tryckt skrift när den är utgiven (1 kap. 3 § första stycket). Bestämmelsen läst tillsammans med 1 kap. 2 § första stycket skulle kunna uppfattas så att tryckfrihetsförordningen inte är tillämplig på en tryckt skrift innan den har utgetts. Så är emellertid inte fallet. I grundlagen föreskrivs att hindrande åtgärder inte får vidtas beträffande en tryckt skrift före utgivning (censurförbudet, se 1 kap. 8 §). Bestämmelsen i 1 kap. 3 § första stycket klargör att det är först vid utgivningen som ett ingripande mot en tryckt skrift kan ske.

Utgivning av tryckt skrift

9. En skrift anses utgiven när den har lämnats ut till försäljning eller för spridning på annat sätt i Sverige (1 kap. 3 § andra stycket tryckfrihetsförordningen). Utgivning föreligger så snart något exemplar av skriften i tryckt skick lämnats ut för spridning till andra än dem som befinner sig i en mindre, sluten krets. När det gäller tryckta plakat, affischer eller liknande kan utgivning ske t.ex. genom att ett plakat bärs omkring i en folksamling eller genom att en affisch anslås offentligt. Skriften måste dock vara behörigen utlämnad. En skrift som t.ex. spritts av misstag anses inte utgiven. (Se SOU 2001:28 s. 376 och 379 f., jfr Axberger, a.a. s. 33.)

Tryckfrihetsförordningens bestämmelser om åtalspreskription

10. Enligt 9 kap. 5 § första stycket tryckfrihetsförordningen ska allmänt åtal för tryckfrihetsbrott väckas inom sex månader från det att skriften gavs ut, om åtalet avser en periodisk skrift för vilken utgivningsbevis gällde vid utgivningen. För andra skrifter ska allmänt åtal väckas inom ett år från utgivningen.

Annars får allmänt åtal inte väckas (preskription). Vid sidan av denna specialregel för preskription gäller, enligt paragrafens tredje stycke, även för tryckfrihetsbrott vad som föreskrivs i lag om den tid inom vilken brott ska beivras för att påföljd för brott inte ska anses falla bort. Det är då brottsbalkens regler som tillämpas. Även i det fallet räknas tiden från utgivningstidpunkten (se SOU 2016:58 s. 344). För enskilt åtal gäller enbart brottsbalkens preskriptionsregler.

11. Den särskilda preskriptionsregeln för allmänt åtal infördes i syfte att det inom en förhållandevis kort tid skulle stå klart, om ingripande mot skriften kommer till stånd (se prop. 1948:230 s. 184). Tanken är att det är det tryckta ordet som ska skyddas och inte den som begått tryckfrihetsbrottet (se prop. 1975/76:204 s. 179).

12. Preskriptionstiden om ett år för tryckta skrifter som inte är periodiska infördes på 1970-talet. Tidigare gällde sex månaders preskriptionstid även för sådana skrifter. Preskriptionstiden började emellertid då löpa först när ett granskningsexemplar av skriften hade avlämnats till justitieministern och tryckfrihetsombuden. Till följd av att ordningen med avlämnande av granskningsexemplar togs bort ändrades startpunkten till den nuvarande, dvs. utgivningen. Beträffande skrifter utan utgivningsbevis konstaterades att det kunde föreligga svårigheter att bestämma utgivningsdagen och därför förlängdes preskriptionstiden för dessa skrifter. (Se prop. 1975/76:204 s. 123 ff. och s. 177 ff.)

13. Innebörden av föreskriften i 9 kap. 5 § första stycket är att om något ingripande mot en tryckt skrift inte skett inom den angivna tiden, så kan skriften därefter inte bli föremål för allmänt åtal (se SOU 1947:60 s. 262). En målsägande kan väcka enskilt åtal så snart den särskilda preskriptionstiden för allmänt åtal har löpt ut (se 9 kap. 7 § tryckfrihetsförordningen och 20 kap. 8 § rättegångsbalken, jfr Gustaf Petrén och Hans Ragnemalm, Sveriges grundlagar och tillhörande författningar med förklaringar, 12 uppl. 1980 s. 457).

Begreppet upplaga

14. Tryckta skrifter kan ges ut i olika upplagor. En ny preskriptionstid börjar löpa när en ny upplaga ges ut. Det gäller även om innehållet i den nya upplagan är oförändrat. (Se SOU 1947:60 s. 230 f.)

15. Begreppet upplaga förekommer inte i tryckfrihetsförordningen. Om innehållet har förändrats anses det alltid vara fråga om en ny upplaga. Vid oförändrat innehåll måste en bedömning ske av huruvida det är fråga om samma framställningstillfälle. Ju längre tid som förflyter mellan framställningen av vissa exemplar och andra, desto mera talar emot att det är en och samma upplaga. Är det däremot naturligt att se det som att framställningen sker inom en sammanhängande produktionsfas bör bedömningen bli att det handlar om en och samma upplaga. (Se SOU 2001:28 s. 377.)

Det utgör en processförutsättning att preskriptionstiden inte har löpt ut

16. Preskriptionsbestämmelsen i tryckfrihetsförordningen är utformad på så sätt att allmänt åtal inte får väckas efter utgången av tidsperioden. Det innebär att det utgör en processförutsättning för allmänt åtal att preskriptionstiden inte har löpt ut. Allmänt åtal som väcks efter den tidpunkten bör därför avvisas och inte ogillas. (Jfr SOU 2001:28 s. 282 f. och Agneta Bäcklund, m.fl., Brottsbalken, En kommentar, suppl. 1, juli 2012, BrB 35 kap. s. 3.)

17. Preskriptionsfrågan ingår bland de frågor som ska prövas av rätten. Den prövning som sker av juryn, när sådan medverkar, innefattar endast frågan om brott föreligger (jfr 12 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen).

Bevisbörda och beviskrav

18. Utgångspunkten för preskriptionstidens beräkning är inträffandet av vissa fakta. På samma sätt som vid talan enligt brottsbalken måste gälla att

åklagarsidan – i tryckfrihetsmål Justitiekanslern – i enlighet med den genomgående regeln inom straffprocessrätten, har bevisbördan för att sådana fakta föreligger som gör att brottet inte är preskriberat. Beträffande de faktiska omständigheter som Justitiekanslern åberopar till stöd för att en tryckt skrift har utgetts vid ett visst tillfälle kan det inte komma i fråga att ställa upp något lägre beviskrav än vad som i övrigt gäller i brottmål. Det ska alltså vara ställt utom rimligt tvivel att de åberopade omständigheterna har inträffat.

19. När en tilltalad framför en invändning av innebörd att utgivning skulle kunna ha skett tidigare än vid det tillfälle som Justitiekanslern gör gällande ankommer det på Justitiekanslern att motbevisa påståendet (jfr t.ex. SOU 2001:28 s. 306 och 312). Frågan är vilket beviskrav som gäller i det läget.

20. En annan invändning som en tilltalad kan framföra rörande utgivnings-tidpunkten är att det skulle kunna vara så att den spridning som åberopas inte skett behörigen. En sådan invändning tar sikte på om ingripande med stöd av tryckfrihetsförordningen alls är möjligt eller om censurförbud råder (se p. 8 och 9). Även den sortens invändning har emellertid sin grund i att de närmare omständigheterna kring vad som tidigare hänt med skriften är okända. Det finns därför när det gäller bevisbörda och beviskrav anledning att behandla de båda typerna av invändning på samma sätt.

21. Det finns inte några förarbetsuttalanden om vilket beviskrav som bör tillämpas i ett fall som det aktuella. Däremot har det i lagstiftningssammanhang övervägts att i syfte att hantera en likartad problematik avseende yttrandefrihetsgrundlagen införa en presumtionsregel baserad på tidpunkten för påträffandet av det material som påstås vara brottsligt. En sådan lösning har dock förkastats. Det saknas mot den bakgrunden förutsättningar att uppställa någon sådan presumtionsregel när det gäller tryckfrihetsförordningen. (Se SOU 2001:28 s. 301 ff.)

22. Sådana invändningar som går ut på att utgivning kan ha skett vid något tidigare tillfälle, eller att den kända spridningen kan ha skett obehörigen, är till sin karaktär svåra att motbevisa eftersom de kräver att bevisning förs om att något inte har hänt. När det saknas uppgifter om en tryckt skrifts ursprung och det inte går att kontrollera under vilka omständigheter den trycktes, kan svårigheterna att motbevisa denna typ av invändning bli påtagliga. Om beviskravet i dessa situationer ställs alltför högt, blir följden att tryckfrihetsförordningens straff- och sanktionsbestämmelser riskerar att förlora sin verkan vid varje påstående som ger uttryck för osäkerhet om tidpunkten för en skrifts utgivning.

23. Frågan huruvida tidpunkten för ingripande med stöd av tryckfrihetsförordningen har inträtt är av processuellt slag. Detsamma gäller huruvida åtalspreskription enligt 9 kap. 5 § första stycket har inträffat. Det finns samtidigt en nära koppling till frågan om straffansvar för tryckfrihetsbrott, vilket talar emot någon större sänkning av beviskravet. Det kan erinras om att utgivningen är startpunkten även för beräkning av tiden för preskription enligt 35 kap. brottsbalken (se p. 10).

24. Även om invändningar av nu aktuellt slag inte direkt handlar om ansvarsfrågan kan konstateras att de sakligt sett liknar en invändning om ansvarsfrihet – t.ex. om nödvärn – från den tilltalade i ett brottmål. Samma typ av bevisproblem gör sig gällande. Med beaktande av detta, och då skäl talar för endast en begränsad sänkning av beviskravet, bör det beträffande denna typ av invändningar gälla samma beviskrav för Justitiekanslern som vid invändningar om ansvarsfrihet i brottmålsprocessen.

25. Det anförda innebär, som hovrätten har funnit, att det bör krävas att Justitiekanslern förebringar så mycket bevisning att invändningen framstår som obefogad (jfr t.ex. NJA 1990 s. 210 och NJA 2000 s. 355).

Bedömningen i detta fall

26. Målet gäller en skrift som har framställts i tryckpress. LH har invänt att det kan vara så att skriften inte med samtycke från utgivaren har lämnat tryckeriet för spridning i Sverige eller att åtalet är preskriberat. Såvitt gäller preskriptionsinvändningen har han tillagt att det kan finnas fler flaggor från samma tryckning som den som hissades i Eskilstuna och som spridits mer än ett år före det att Justitiekanslern väckte åtal i målet. LH har inte kunnat lämna några upplysningar om flaggans ursprung eller framställning.

27. Med hänsyn till den utredning som har kunnat frambringas om flaggan kan det konstateras att den i vart fall sprems till allmänheten då den hissades i Eskilstuna den 20 april 2017. Det finns inget i utredningen som tyder på att den spridningen skulle ha skett obehörigen. Invändningen om att utgivningstidpunkten i tryckfrihetsförordningens mening inte alls inträffat är sådan att den kan lämnas utan avseende.

28. Det kan konstateras att det vanligen torde uppmärksammas om en röd, svart och vit flagga med motiv i form av en svastika sprems i ett sådant sammanhang att den blir tillgänglig för allmänheten. Högsta domstolen delar mot den bakgrunden hovrättens uppfattning att det är av betydelse för bedömningen att ingen av de sju liknande flaggor som varit föremål för undersökning av NFC sedan 1992 har varit identisk med den nu aktuella flaggan. Högsta domstolen gör även i övrigt samma värdering av bevisningen som hovrätten och finner att Justitiekanslern har lagt fram så mycket bevisning att preskriptionsinvändningen framstår som obefogad.

29. Utgångspunkten för preskriptionstidens beräkning ska därmed vara den tidpunkt då flaggan sprems till allmänheten enligt vad som framgår av gärningsbeskrivningen. Justitiekanslern har följaktligen väckt åtal inom den

frist som anges i 9 kap. 5 § första stycket tryckfrihetsförordningen.

Överklagandet ska avslås.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Anders Eka, Ann-Christine Lindeblad,
Agneta Bäcklund, Svante O. Johansson och Malin Bonthron (referent)
Föredragande justitiesekreterare: Ylva Meyer